

ΠΑΣΟΚ - ΚΙΝΗΜΑ ΑΛΛΑΓΗΣ

Κοινοβουλευτική Ομάδα

Αθήνα, 13 Ιουνίου 2025

ΕΡΩΤΗΣΗ

ΠΡΟΣ : την Υπουργό Πολιτισμού, κα Λίνα Μενδώνη

ΘΕΜΑ: « Εγκατάλειψη και απουσία συντήρησης των σπάνιων ψηφιδωτών της Παλαιοχριστιανικής Βασιλικής στον Πόρο Ελούντας – Ανάγκη άμεσης προστασίας και ανάδειξης ενός μοναδικού αρχαιολογικού συνόλου »

Κυρία Υπουργέ,

Η Παλαιοχριστιανική Βασιλική στη θέση «Έξω Πόρος» της Ελούντας, η οποία χρονολογείται στον 5ο αιώνα μ.Χ., αποτελεί ένα από τα αρχαιότερα και σημαντικότερα χριστιανικά μνημεία της Κρήτης. Ανήκει στον τύπο της τρίκλιτης ξυλόστεγης βασιλικής, με ημικυκλική ασίδα ανατολικά και νάρθηκα δυτικά και πιθανολογείται ότι σχετίζεται με τον οικισμό που υπήρχε κοντά.

Το ψηφιδωτό δάπεδο της βασιλικής, με γεωμετρικά σχέδια, δελφίνια, παγώνια, ψάρια, κληματίδες και επιγραφές δωρητών, θεωρείται από τα ωραιότερα σωζόμενα στην Κρήτη. Σημαντικό είναι επίσης το επιγραφικό υλικό που εντοπίστηκε στη γύρω περιοχή, όπως η επιγραφή της συμμαχίας Ολουντίων – Ροδίων, και επιγραφές Ρωμαϊκών χρόνων που εκτίθενται στο Αρχαιολογικό Μουσείο Αγίου Νικολάου.

Παρά τη μοναδική αρχαιολογική και αισθητική του αξία, το μνημείο παρουσιάζει εδώ και δεκαετίες εικόνα πλήρους εγκατάλειψης. Το ψηφιδωτό δάπεδο έχει παραμείνει απροστάτευτο επί μακρόν, χωρίς συντήρηση, εκτεθειμένο στις ακραίες και διαβρωτικές συνθήκες της περιοχής και της θαλάσσιας ατμόσφαιρας. Πρόσφατα, ως προσωρινό μέτρο προστασίας από περαιτέρω φθορές, το μνημείο καλύφθηκε με μαύρο πλαστικό φύλλο. Ωστόσο, η επιλογή αυτή, αν και ενδεχομένως καλοπροαίρετη,

υπογραμμίζει την απουσία μόνιμης λύσης και αναδεικνύει την ανάγκη για την άμεση κατασκευή κατάλληλου στεγάστρου που θα εξασφαλίζει την ουσιαστική διατήρηση του ψηφιδωτού, χωρίς να το αποκλείει από τη θέα και την ανάδειξή του στο κοινό.

Η ίδια η Εφορεία Αρχαιοτήτων Λασιθίου έχει αναφέρει ότι υπάρχει εγκεκριμένη μελέτη, προϋπολογισμού 60.000 ευρώ, η οποία περιλαμβάνει τη συντήρηση του ψηφιδωτού και την τοποθέτηση σκέπαστρου. Ωστόσο, η μελέτη παραμένει σε αναμονή έγκρισης από το αρμόδιο Υπουργείο, χωρίς σαφές χρονοδιάγραμμα υλοποίησης.

Το μνημείο βρίσκεται εντός του κηρυγμένου αρχαιολογικού χώρου απολύτου προστασίας της Ελούντας, ο οποίος περιλαμβάνει επίσης τις πρώην ενετικές αλυκές, τους ανεμόμυλους, τη διώρυγα «Κανάλι» και πλήθος άλλων χαρακτηριστικών στοιχείων της περιοχής. Το ευρύτερο αυτό σύνολο χαρακτηρίζεται από σπάνια αισθητική αξία και συνιστά ισχυρό πολιτιστικό απόθεμα τόσο για τον τόπο όσο και για την εθνική πολιτιστική κληρονομιά.

Επιπλέον, εγείρονται εύλογα ερωτήματα ως προς τη διεθνή εικόνα της χώρας, δεδομένου ότι το μνημείο αυτό βρίσκεται μόλις 4 χλμ. από τη Σπιναλόγκα, εντός της buffer zone, με την κατάσταση εγκατάλειψης να αποκρύπτεται επιμελώς από τις αρμόδιες αρχές κατά τις διαδικασίες διεθνών αξιολογήσεων.

Στο ίδιο πλαίσιο προβληματισμού εντάσσεται και η περίπτωση της Παλαιοχριστιανικής Βασιλικής που ανασκάφηκε το 1971 στη χερσόνησο της Σπιναλόγκας, απέναντι από τη νησίδα της Κολοκύθας. Αν και μικρότερη σε μέγεθος από τη βασιλική στον Πόρο Ελούντας, το συγκεκριμένο μνημείο παρουσιάζει αξιοπρόσεκτα αρχιτεκτονικά και καλλιτεχνικά στοιχεία: πρόκειται για τρίκλιτο ναό με εγκάρσιο κλίτος σε σχήμα αρχαϊκού σταυρού (Τ), πιθανώς θολοσκεπή, με ενδείξεις μεγαλοπρεπών κατασκευής και πλούσιου εσωτερικού διάκοσμου.

Η βασιλική αυτή εντάσσεται στις πάνω από 100 παλαιοχριστιανικές βασιλικές της Κρήτης που έχουν καταγραφεί από τον αρχαιολόγο Μανόλη Μπορμπουδάκη και παραμένει σχεδόν άγνωστη στο ευρύ κοινό, παρά την ύπαρξή της δίπλα σε πολυσύχναστο τουριστικό προορισμό. Το μνημείο διατηρεί ενδείξεις ψηφιδωτού δαπέδου με γεωμετρικά μοτίβα, καθώς και αφιερωματική επιγραφή του διακόνου Θωμά, ενώ από τα σημαντικότερα ευρήματα θεωρείται ο μαρμάρινος άμβωνας, ο οποίος βρέθηκε θρυμματισμένος, στοιχείο που μαρτυρά πιθανή βίαιη καταστροφή του ναού.

Ωστόσο, η κατάσταση του μνημείου σήμερα είναι εξαιρετικά ανησυχητική: η νότια πλευρά του, μαζί με το ένα πτερύγιο του εγκάρσιου κλίτους, έχει καταστραφεί εκ θεμελίων από τη θάλασσα, ενώ τμήματα της κατασκευής έχουν καταπέσει στα βράχια. Το σημείο παραμένει ουσιαστικά

απροστάτευτο, με κατεστραμμένη περίφραξη και χωρίς καμία εμφανή μέριμνα αποτροπής περαιτέρω φθορών, γεγονός που εγείρει σοβαρά ερωτήματα για την πολιτική προστασίας των λιγότερο προβεβλημένων, αλλά εξίσου σημαντικών, χριστιανικών μνημείων της Κρήτης.

Επιπλέον, στην ευρύτερη χερσόνησο της Σπιναλόγκας και της Κολοκύθας εντοπίζονται πολυάριθμα ερειπωμένα ή αναστηλωμένα βυζαντινά εκκλησάκια, τα οποία τεκμηριώνουν τη μακραίωνη χριστιανική παρουσία στην περιοχή. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο ναός του Αγίου Φωκά, στη βόρεια είσοδο του κόλπου της Κολοκύθας, κτισμένος στα ερείπια παλαιότερου βυζαντινού ναού. Σύμφωνα με την προφορική παράδοση, ο αρχικός ναός θεμελιώθηκε από τον ίδιο τον Νικηφόρο Φωκά κατά την απελευθέρωση της Κρήτης από τους Άραβες το 961 μ.Χ. Ο σύγχρονος ναός αναστηλώθηκε με πρωτοβουλία της τοπικής κοινωνίας και εγκαινιάστηκε το 1998. Το ερειπωμένο κτίσμα θεωρείται ένα από τα δεκάδες πρωτοβυζαντινά μνημεία της Ολούντας, αφού σύμφωνα με παλαιότερες μαρτυρίες, πάνω από 45 εκκλησίες υπήρχαν στην περιοχή, πολλές από τις οποίες έχουν καταστραφεί ή παραμένουν θαμμένες.

Αντίστοιχα, ο ναός του Αγίου Λουκά στην Κολοκύθα, κτισμένος εξ ολοκλήρου με τοπική πέτρα, οικοδομήθηκε στη θέση παλαιού βυζαντινού ναού που είχε ερημώσει και μετατραπεί σε μάντρα. Η ανασύστασή του πραγματοποιήθηκε με προσωπική προσπάθεια κατοίκου της περιοχής, ο οποίος με εθελοντική εργασία και τη συνδρομή της Εφορείας Αρχαιοτήτων κατάφερε να αναδείξει τα θεμέλια του αρχικού ναού και να αποκαταστήσει την εκκλησία με σεβασμό στην ιστορικότητά της. Σήμερα ο ναός του Αγίου Λουκά, εγκαινιασμένος το 2013, αποτελεί ενεργό τόπο λατρείας και έλκει πλήθος επισκεπτών καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου. Η ιστορία του αναδεικνύει τη στενή σύνδεση της τοπικής κοινωνίας με την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, αλλά και την έλλειψη κρατικής πρόνοιας για την τεκμηρίωση και φροντίδα τέτοιων σημαντικών, αν και μη προβεβλημένων, μνημείων.

Η συνολική του βυζαντινού πολιτισμού στον νομό Λασιθίου και η απουσία συγκροτημένης πολιτικής ανάδειξης των μνημείων της ευρύτερης περιοχής Ελούντας καταδεικνύουν την επιτακτική ανάγκη ενίσχυσης των μηχανισμών προστασίας, τεκμηρίωσης και αξιοποίησης του πολιτιστικού αποθέματος. Ιδίως στην περίπτωση των παλαιοχριστιανικών και βυζαντινών ναών, που συνθέτουν ένα πλέγμα σπάνιας ιστορικής συνέχειας και τοπικής μνήμης, απαιτείται ένας ενεργός και μακρόπνοος σχεδιασμός ανάδειξης του πολιτιστικού προϊόντος. Αυτό καθίσταται ακόμη πιο επιτακτικό αν ληφθεί υπόψη ότι το Βυζαντινό Τμήμα της Υπηρεσίας της Εφορείας Αρχαιοτήτων Λασιθίου παραμένει ανενεργό εδώ και τρία χρόνια, λόγω έλλειψης αρχαιολόγου, με αποτέλεσμα να μην υπάρχει ούτε η στοιχειώδης διοικητική δυνατότητα να παρακολουθηθούν, να καταγραφούν και να τύχουν φροντίδας τα μνημεία που κινδυνεύουν να χαθούν.

Δεδομένου ότι η Παλαιοχριστιανική Βασιλική της Ελούντας είναι ένα από τα αρχαιότερα και σημαντικότερα χριστιανικά μνημεία της Κρήτης, με σπάνιο ψηφιδωτό δάπεδο και επιγραφές δωρητών,

Δεδομένου ότι το μνημείο παραμένει για δεκαετίες χωρίς ουσιαστική προστασία και συντήρηση, εκτεθειμένο στις φθορές, παρά τη θέση του εντός κηρυγμένου αρχαιολογικού χώρου,

Δεδομένου ότι υπάρχει εγκεκριμένη μελέτη για τη συντήρηση και την τοποθέτηση στεγάστρου, η οποία καθυστερεί να υλοποιηθεί από το Υπουργείο Πολιτισμού,

Ερωτάσθε κυρία Υπουργέ,

- 1. Για ποιο λόγο δεν έχει προχωρήσει μέχρι σήμερα η υλοποίηση της μελέτης που αφορά στη συντήρηση και την προστασία του ψηφιδωτού δαπέδου της Παλαιοχριστιανικής Βασιλικής της Ελούντας;*
- 2. Σε ποιο στάδιο βρίσκεται η έγκριση της μελέτης από το Υπουργείο και ποιο είναι το προβλεπόμενο χρονοδιάγραμμα υλοποίησής της;*
- 3. Ποια μέτρα προτίθεται να λάβει το Υπουργείο Πολιτισμού για την οριστική προστασία, ανάδειξη και επισκεψιμότητα του μνημείου;*
- 4. Υπάρχει συνολικός σχεδιασμός για την προστασία και αξιοποίηση του αρχαιολογικού χώρου της Ελούντας, ως σύνολο ιδιαίτερης πολιτιστικής αξίας;*
- 5. Ποια μέριμνα λαμβάνεται ώστε η κατάσταση αυτού του μνημείου να παρουσιάζεται διαφανώς στο πλαίσιο διεθνών αξιολογήσεων (π.χ. UNESCO, ICOMOS), εφόσον ανήκει σε ζώνη επιρροής της Σπιναλόγκας;*
- 6. Προτίθεται το Υπουργείο να ενισχύσει άμεσα το Βυζαντινό Τμήμα της Εφορείας Αρχαιοτήτων Λασιθίου με εξειδικευμένο προσωπικό, ώστε να επανεκκινήσει η καταγραφή, η εποπτεία και η φροντίδα των βυζαντινών μνημείων της περιοχής;*
- 7. Υπάρχει πρόβλεψη για την ένταξη της Βασιλικής της Κολοκύθας σε πρόγραμμα προστασίας ή άμεσων σωστικών παρεμβάσεων, δεδομένου ότι η θάλασσα έχει ήδη καταστρέψει μέρος της κατασκευής;*
- 8. Προβλέπεται από το Υπουργείο Πολιτισμού η διενέργεια συστηματικής αρχαιολογικής καταγραφής των καταγεγραμμένων ή αφανών βυζαντινών ναών της χερσονήσου της Σπιναλόγκας, πολλοί εκ των οποίων (όπως οι ναοί του Αγίου Φωκά και του Αγίου Λουκά) έχουν αναστηλωθεί από πολίτες και κοινότητες χωρίς οργανωμένη κρατική στήριξη;*

9. *Υπάρχει σχεδιασμός για τη δημιουργία διαδρομής πολιτιστικού τουρισμού που να ενσωματώνει τα παλαιοχριστιανικά και βυζαντινά μνημεία της περιοχής Ελούντας–Σπιναλόγκας–Κολοκύθας, ενισχύοντας την τοπική ταυτότητα και την τουριστική εμπειρία με έμφαση στον θρησκευτικό και αρχαιολογικό χαρακτήρα του τόπου;*

Οι Ερωτώσες Βουλευτές

Αικατερίνη (Κατερίνα) Σπυριδάκη

Ελένη Βατσινά

Παναγιώτα (Νάγια) Γρηγοράκου